

ANTICONCEPCIÓ D'URGÈNCIA

Emma Suárez

Centre d'Informació del Medicament

L'anticoncepció d'urgència (AU) és la utilització d'un fàrmac o dispositiu per prevenir un embaràs després d'una relació sexual coital desprotegida o en la qual s'hagi produït una potencial fallada del mètode anticonceptiu. No ha de ser considerat, en cap cas, un mètode anticonceptiu d'ús habitual.

Les indicacions per a la utilització de la AU són:

- Relacions coitals sense mètode anticonceptiu.
- Violació sense anticoncepció prèvia. L'AU ha de formar part dels protocols d'actuació en dones víctimes d'abusos sexuals.
- Ús recent de teratògens.
- Ús incorrecte o altres incidents amb els mètodes naturals.
- Fallada del preservatiu: ruptura, retenció o mal ús.
- Errors en el compliment o incidències d'ús d'un mètode hormonal: ús de fàrmacs que interaccionen, oblit de tres o més píndoles combinades i sense ús de mètode addicional, si era necessari segons la setmana del cicle, que es desenganxi el pegat o es retardi el canvi 48 hores, extracció de l'anell durant més de 3 hores, etc..
- Retirada imprevista, no localització o expulsió parcial o completa d'un DIU.

Per tant, qualsevol dona que hagi tingut una relació sexual no protegida, que no desitgi embaràs i que ho solliciti.

MÈTODES D'ANTICONCEPCIÓ D'URGÈNCIA

1- Hormonals (Píndola Anticonceptiva d'Urgència= PAU)

Exerceix acció sobre l'ovulació. Produeix un retard de la ruptura fol·licular que provoca en el cicle ovulatori l'ascens de la LH.

La PAU no té capacitat d'actuació un cop que l'ovulació ja s'ha produït.

Fig. 1

Levonorgestrel (LNG)

S'utilitzen 1,5 mg de LNG en dosi única fins a 72 hores després del coit.

L'LNG és un gestagen del qual es té una àmplia experiència d'ús en l'anticoncepció regular.

El 1998 va ser declarat un "medicament essencial" per l'OMS, que instà a més les autoritats sanitàries a aportar un major accés al tractament i l'incloguin en els programes de salut del país.

Al nostre país es va comercialitzar el maig de 2001, i el 2009 va entrar en vigor el decret que va canviar el seu estatus a medicament no subjecte a prescripció mèdica per a la seva dispensació.

Eficàcia:

L'LNG, com a anticoncepció d'urgència, no és efectiu al 100%. El seu mecanisme d'acció es basa en retardar l'ovulació, i no presenta efecte antiimplantador. Aquest fet provoca la disminució de l'eficàcia com més hores transcorren després de la relació no protegida. L'eficàcia depèn del moment en què es prengui després del coit de risc:

- En les primeres 24 hores l'eficàcia és del 95%.
- De 24 a 48 hores l'eficàcia disminueix al 85%.
- De 48 a 72 hores és únicament eficaç en el 58% dels casos.

L'LNG no interromp l'embaràs, en cas de fracàs d'aquesta mesura anticonceptiva d'urgència amb resultat d'embaràs, els estudis epidemiològics no indiquen efectes malformatius dels prostàgens sobre el fetus.

Contraindicacions:

A les fitxes tècniques dels productes comercialitzats a Espanya, l'AEMPS únicament estableix com a contraindicació la hipersensibilitat al principi actiu levonorgestrel o a qualsevol dels excipients.

No està recomanat en dones amb insuficiència hepàtica greu.

No es recomana a pacients amb risc de patir un embaràs ectòpic (amb antecedents de salpingitis o embaràs ectòpic).

Les síndromes greus de malabsorció, com la malaltia de Crohn, poden disminuir l'eficàcia.

Interaccions:

El metabolisme de levonorgestrel augmenta amb l'ús concomitant d'inductors enzimàtics hepàtics: anticonvulsius (fenobarbital, fenitoïna, primidona, carbamazepina), rifabutina, rifampicina; griseofulvina, ritonavir, herba de Sant Joan. L'eficàcia es pot veure reduïda amb l'administració concomitant d'aquests fàrmacs.

Els medicaments que contenen levonorgestrel poden augmentar el risc de toxicitat de la ciclosporina, causa de la possible inhibició del metabolisme de la ciclosporina.

Efectes secundaris:

No s'han descrit efectes adversos greus. Els més freqüents són:

- Nàusees i vòmits. El 14% de les usuàries poden experimentar nàusees. Els vòmits són menys freqüents (1%). Els antiemètics no s'han de recomanar de manera rutinària.

En el cas de vòmits en les primeres tres hores després de la presa cal prendre un nou comprimit immediatament.

- Cefalees, marejos, fatiga, mal hipogàstric i augment de la sensibilitat mamària. Són molt freqüents.

- Alteracions del cicle menstrual: les pautes de sagnat poden veure's temporalment alterades, però la majoria de les dones tindrà el següent període menstrual en els 5-7 dies que es troben al voltant de la data esperada. Si el següent període menstrual es retarda més de 5 dies, s'ha de descartar un possible embaràs.

Acetat d'ulipristal (AUP)

LAUP és un modulador selectiu dels receptors de progesterona; s'usen 30 mg fins a les 120 hores després del coit. És l'únic mètode d'AU farmacològic amb llicència per ser usat entre les 72 i les 120 hores després de la relació sexual no protegida.

A Espanya està comercialitzat des de desembre de 2009, en 2015 va canviar el seu estatus a medicament no subjecte a prescripció mèdica per a la seva dispensació.

Eficàcia:

Una revisió de 2011 conclou, basant-se en les dades dels anteriors assajos, que l'AUP té la meitat de risc d'embaràs que l'LNG quan s'utilitza en les primeres 120 hores; en les primeres 24 hores la reducció del risc és de dos terços.

No hi ha assaigs que comparin l'eficàcia de l'AUP davant del DIU de coure que era l'únic tractament autoritzat fins a la comercialització de l'AUP entre les 72 i 120 hores després del coit de risc.

Contraindicacions:

Hipersensibilitat al principi actiu o a qualsevol dels excipients.

No es recomana:

- En dones amb asma greu que no estigui prou controlat amb glucocorticoides orals.
- Insuficiència renal o hepàtica: no s'han realitzat estudis específics, de manera que no poden fer-se recomanacions concretes sobre la dosi.

Interaccions:

Ulipristal té potencial per interaccionar amb alguns medicaments, pel que no se'n recomana l'ús en dones que estiguin sent sotmeses a un tractament amb fàrmacs susceptibles d'actuar com a inductors del citocrom CYP3A4, com ara rifampicina, fenitoïna, fenobarbital, carbamazepina, ritonavir o Herba de Sant Joan (hipèric), ja que podrien reduir els nivells plasmàtics i amb això l'eficàcia anticonceptiva de l'ulipristal.

Igualment, aquells fàrmacs capaços de reduir o neutralitzar la secreció àcida gàstrica (Inhibidors de la bomba d'hidrogenions, com ara omeprazol; antagonistes receptors H₂, com ara la ranitidina, o antiàcids, com l'hidròxid d'alumini), poden també reduir l'absorció digestiva d'ulipristal, comprometent la seva eficàcia.

Efectes secundaris:

Dolor abdominal, trastorns menstruals. La durada del cicle menstrual en què s'administra AUP és de mitjana 2,8 dies més llarg que l'esperat. En aproximadament el 7% de les dones la regla es va avançar més de 7 dies respecte a la data prevista. En un 18,5% de les dones es va produir un retard de més de 7 dies i en el 5,1% el retard va superar els 20 dies. També trastorns de l'estat d'ànim, cefalea, marejos, nàusees, vòmits, mal d'esquena, cansament, dismenorrea, menorràgia i metrorràgia. En cas de vòmits si succeeixen a les tres hores següents a la presa cal repetir la dosi.

Actualment hi ha dues possibles vies a través de les quals les dones poden obtenir la PAU:

- A través de les oficines de farmàcia, com a medicament no subjecte a prescripció mèdica (LNG des de 2009 i AUP des de abril 2015).
- A través dels centres d'atenció primària, planificació familiar o urgències hospitalàries.

Cap de les presentacions de píndola anticonceptiva d'urgència està finançada pel Sistema Nacional de Salut. No obstant això, sovint poden obtenir gratuïtament a centres sanitaris, urgències, centres de planificació familiar, etc.

2- Intrauterí (DIU)

Dispositiu intrauterí de coure (DIU-Cu). El DIU d'alta càrrega de coure inserit en els cinc primers dies després del coit de risc s'utilitza des dels anys 70.

Interfereix en la capacitat espermàtica necessària per a la fecundació i acció espermicida pels ions de coure,

fonamentalment. Afegeix, també, l'acció endometrial inflammatòria, que dificulta la implantació.

La inserció d'un DIU d'alta càrrega de coure es pot utilitzar com AU fins a les 120 hores després del coït de risc.

Tot i ser un mètode poc utilitzat com AU a causa fonamentalment que necessita per a la inserció personal mèdic especialitzat, més del 80% de les dones mantenen el DIU de coure després de l'anticoncepció d'urgència com a mètode anticonceptiu a llarg termini.

Contraindicacions:

La utilització d'un DIU com AU té les mateixes contraindicacions que per al seu ús com a anticonceptiu (embaràs, malaltia pèlvica inflamatòria actual, etc...).

DISPENSACIÓ D'AU A L'OFICINA DE FARMÀCIA

La dispensació sense recepta de la PAU ha estat possible ja que tant l'LNG com recentment l'AUP compleixen els criteris que requereixen tant la Food And Drug Administration (FDA) com l'Agència Europea del Medicament (EMA), per poder ser dispensats sense recepta o prescripció mèdica, com són: no toxicitat, no efecte teratogen, no haver-hi risc en cas de sobredosi, no tenir risc d'addicció, indicació clarament establerta, ús senzill...

La legislació espanyola preveu que es dispensin sense recepta mèdica aquells medicaments que vagin destinats a processos o condicions que no necessitin d'un diagnòstic precís i les dades d'avaluació toxicològica, clínic i d'utilització no exigeixin prescripció mèdica. Aquests medicaments estan sota la supervisió i control del farmacèutic, que ha de promoure el seu ús correcte.

Actuació davant la sol·licitud de la PAU

- S'ha de proveir la dona de suficient informació perquè pugui tenir una elecció informada. A partir de les 72 hores de la relació sexual, només s'hauria d'informar sobre l'AUP.
- S'hauria de dispensar directament a les pròpies usuàries, per conèixer la seva edat i garantir l'educació sanitària i l'ús racional del medicament dispensat.
- S'hauria de donar la possibilitat de realitzar la dispensació en un espai que garanteixi la privacitat. En el cas de servei d'urgències, quan es dispensa a través de finestreta s'ha de consultar la dona si vol en aquest moment ser preguntada per aquestes qüestions i rebre la informació a través de la finestreta, si no és així, se li hauria d'indicar el centre de salut o de planificació més proper.
- S'ha de tractar la sol·licitud de forma personal i decidir si dispensa el medicament o si deriva la usuària a un altre professional sanitari.

Fig.2

- En cas d'objecció de consciència sobre temes d'anticoncepció, el farmacèutic hauria de permetre que un altre farmacèutic atengués la demanda d'AU, en la mateixa o diferent farmàcia. En cas necessari, hauria de disposar de la informació necessària per a derivar-la sol·licitud d'AU al centre sanitari més proper.
- S'hauria de facilitar la informació necessària sobre mètodes habituals d'anticoncepció, prevenció de malalties de transmissió sexual, recursos d'ajuda i informació addicional.
- S'ha d'informar les dones que l'AU no és 100% eficaç.
- Informar les usuàries que l'AU només prevé embarassos i que en cap cas serveix de protecció davant de malalties de transmissió sexual. Davant la sospita d'una malaltia de transmissió sexual s'haurà de derivar la usuària al centre de salut o d'urgències més proper.
- S'ha d'informar també que si no apareix la regla després de 3 setmanes s'ha de realitzar un test d'embaràs per descartar-ho.

En un mateix cicle, l'LNG pot ser utilitzat més d'una vegada. S'ha recomanat que en un nou coït de risc dins de les 12 hores següents a la presa, no seria necessària una nova administració de LNG. Amb l'AUP, l'OMS encara no té un posicionament clar. ◇

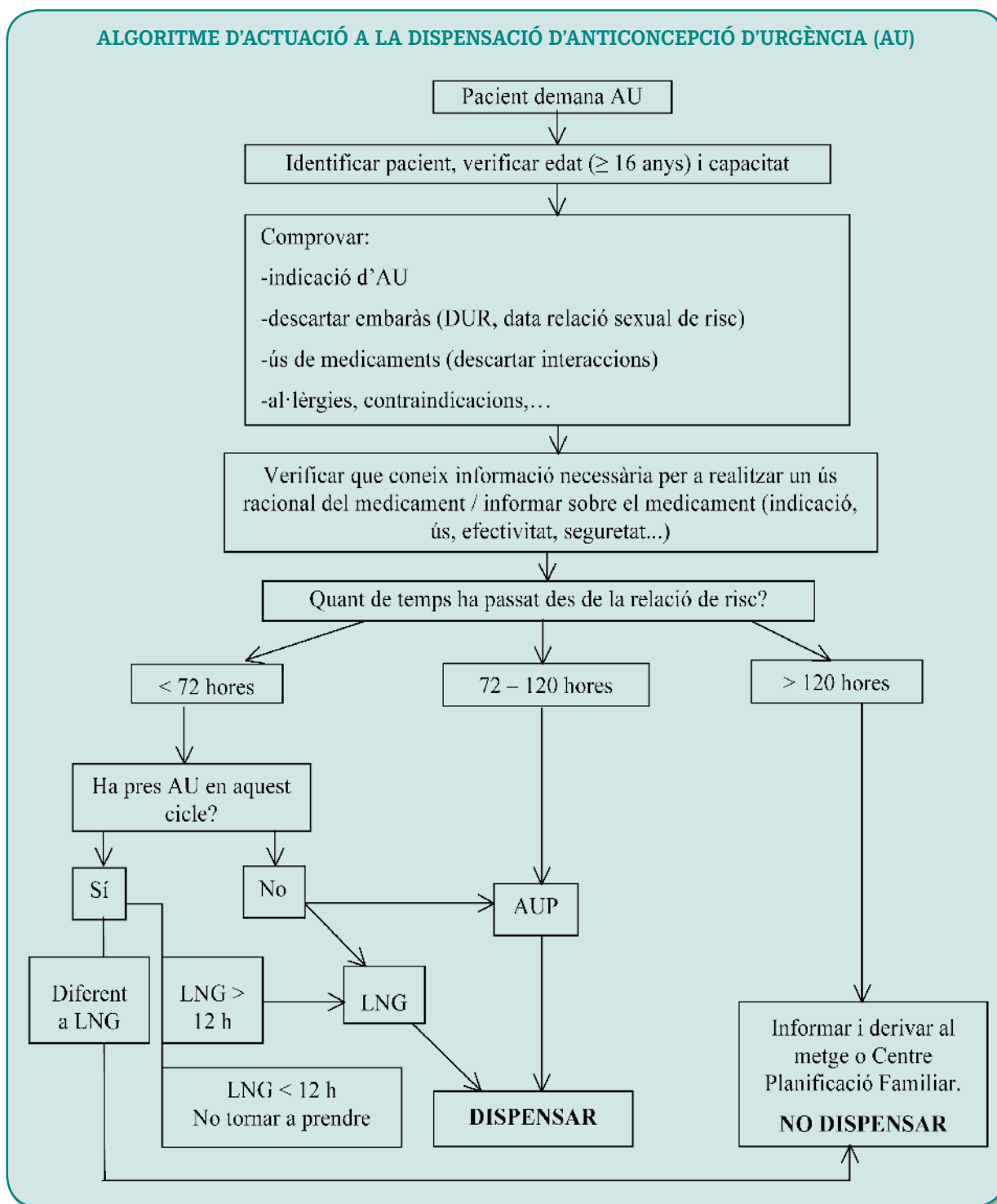
BIBLIOGRAFIA

- Alonso Llamazares M.J., Caelles Franch N., Pérez Campos E., Satué de Velasco E. Intervención del farmacéutico comunitario en anticoncepción de urgencia. Curso on-line. SEFAC. [Internet]. Madrid [consultat 26/01/2016]. Disponible en: <https://www.campussefac.org/anticoncepcion/inicio>
- Organización Mundial de la Salud. Anticoncepción de emergencia. Nota descriptiva N°244. Julio de 2012. [Internet] [consultat 16/12/2015]. Disponible en: <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs244/es/>
- Alonso Llamazares, MJ. Manual de anticoncepción de urgencia. [Internet]. Madrid: Sociedad Española de Contracepción; 2011. [consultat 08/01/2016]. Disponible en: http://sec.es/descargas/PS_Anticoncepcion_de_urgencia.pdf

- Agencia Española del Medicamento. Ficha técnica de Norlevo 1500 mg comp. [Internet]. [consultat 15/02/2016]. Disponible en: http://www.aemps.gob.es/cima/pdfs/es/ft/67770/FT_67770.pdf
- European Medicines Agency (EMA). Ficha técnica de Ellaone 30 mg comprimidos. [Internet]. [consultat 08/01/2016]. Disponible en: http://www.ema.europa.eu/docs/es_ES/document_library/EPAR_-_Product_Information/human/001027/WC500023670.pdf

- Consejo General de Colegios Oficiales de Farmacéuticos. Punto Farmacológico nº 51. Ulipristal: un nuevo anticonceptivo de emergencia. Febrero 2010. [consultat 15/02/2016]. Disponible en: <http://www.portalfarma.com/>

ALGORITME D'ACTUACIÓ A LA DISPENSACIÓ D'ANTICONCEPCIÓ D'URGÈNCIA (AU)

DUR: data de l'última regla / LNG: levonorgestrel / AUP: acetat d'ulipristal